

This research topic for today is little known scientist and can serve as a basis for understanding the origins of theater on the tail, his ways of transformation of church action-mystery – to street dens of them – to aristocratic private theaters, and finally to the creation of a public theater Kamenetz-Podolsk.

Great importance for the formation of the Ukrainian professional theater and performing arts popularization among the general population has been functioning temporary theater space. In particular, on the tail such art institutions regularly acted Nemiroff, Balta, Yarmolinty .

Thus, the article examines the stages in theater arts city Kamenetz-Podolsk in the XIX – early XX centuries. We consider the transformation of theater, its ups and downs. Characterized the effect of the artistic traditions of the Polish and Ukrainian origin on the birth of professional theater are concentrated in Kamenetz-Podolsk.

Key words: *theater, performing arts, private theater, performing arts center, a professional theater.*

УДК [371. 134 + 378. 033] : 784 (045)

Данілішина М.Ф.,
викладач
(м.Хмельницький)

Формування екологічної культури майбутніх вчителів музики засобами музичного мистецтва

Сучасні дослідження показали, що естетичне та емоційно-ціннісне ставлення до природи може бути сформованим, якщо навчально-виховний процес спиратиметься на єдність раціонально-логічних та художньо-образних способів пізнання дійсності.

Музика – це мистецтво, яке відображає дійсність, всі складнощі і суперечності світу. У ній важливу роль відіграють почуття, емоційна сфера. Звернення до програмних творів різних композиторів, які присвячені темі природи, в процесі викладання спеціальних мистецьких дисциплін сприяє формуванню екологічної культури студентів мистецьких факультетів педагогічних вищих навчальних закладів.

Ключові слова: *екологічні проблеми, художній спосіб пізнання природи, художній смак, естетико-екологічний світогляд.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Питання про естетико-екологічне виховання особистості й суспільства виникло давно, але особливо гостро постало останнім часом у зв'язку з катастрофічним погіршенням екологічного стану Землі й природного середовища проживання людини.

Збільшення народонаселення планети спричинило шалене зростання споживання, а це, в свою чергу, викликало постійний ріст виробничих потужностей та ступеню негативного впливу на природу. Забруднення світового океану і прісних вод, атмосферного повітря і земель шкідливими для людини, рослинного і тваринного світу речовинами досягло натепер граничних рівнів, що призвело до зменшення запасів питної води, виснаження продуктивного пласту ґрунту, потоншування озонової оболонки, глобальної зміни клімату тощо. В сукупності безліч означених екологічних проблем свідчать про загальну екологічну кризу на планеті Земля і стосуються кожної держави, в тому числі і України. Можна твердити, що саме повна відсутність або недостатність у людей різного віку екологічної культури і спричинила споживче відношення до природи: люди рубають сук на якому сидять.

Відтак, на сьогодні виникла чимала потреба в докорінній зміні політики природокористування, що безпосередньо вимагає удосконалення процесу екологічної освіти і виховання людства.

Необхідність розв'язання проблеми покращення та збереження навколишнього природного середовища зобов'язує генерацію педагогів нового типу, зокрема, і сучасних музичних педагогів, бути спроможними виховувати у підростаючого покоління і студентської молоді естетико-екологічний світогляд, себто вміння емоційно і адекватно

орієнтуватись в оточуючій дійсності, оцінювати естетичні цінності природних об'єктів в самій природі та в різних формах її освоєння – в літературі, поезії, живописі, фотографії, кіно, музиці тощо.

Зазвичай музичні педагоги ВНЗ в процесі навчання майбутніх вчителів музики основну увагу приділяють розширенню їх загальномузичного світогляду, удосконаленню виконавської техніки і мистецтва інтерпретації, а також вихованню стійкості до емоційних умов під час прилюдних виступів на естраді тощо. Втім естетико-екологічним вихованням студентів викладачі спеціальних мистецьких дисциплін займаються недостатньо.

Отже, на даний період до переліку актуальних питань музичної педагогіки в галузі професійної підготовки слід віднести питання формування екологічної культури майбутніх вчителів музики засобами музичного мистецтва, зокрема, через освоєння програмних музичних творів різних композиторів, присвячених темі природи.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано дослідження даної проблеми ...

Проблема музично-естетичного виховання особистості в широкому розумінні цього поняття отримала свій розвиток в наукових розробках відомих психологів, педагогів та музикознавців (О.Алексеев, В. Медушевський, К. Мартінсен, Е. Назайкінський, А. Сохор, В. Сухомлинський, Н. Ушинський, Б. Яворський та ін.).

Певна увага питанню естетико-екологічного виховання майбутніх вчителів музики засобами мистецтва приділяється також у науково-педагогічних дослідженнях сучасних науковців і музичних педагогів (Г. Падалка, О. Рудницька, О. Щолокова та ін.).

Проте у сучасному музикознавстві й дотепер не існує єдиної універсальної типології, здатної охопити різні аспекти в галузі музично-естетичного виховання, зокрема, екологічного. Відтак питання формування екологічної культури майбутніх вчителів музики засобами музичного мистецтва потребує особливої уваги і подальшого інтенсивного розвитку.

Формування цілей статті... Мета даної публікації полягає в обґрунтуванні пізнавальної та виховної ролі програмних музичних творів, присвячених темі краси природи й людських взаємин, у процесі формування у майбутніх викладачів музики екологічної культури; в узагальненні відомостей, анотуванні та хронологічній ситематизації таких творів; в доведенні необхідності поповнення означеними творами (або фрагментами із них) сучасного художньо-навчального репертуару студентів музично-мистецьких факультетів ВНЗ.

Виклад основного матеріалу... Природа й людина неподільні, оскільки людина є невід'ємною частиною природи. «Упродовж всього життя людина спілкується з природою: слухає і споглядає її, відчуває її красу, а ритми природи, впливаючи на настрій людини, іноді можуть змінювати його» [4, с.50].

В історії культури природа завжди була предметом захоплення, роздумів, описання, оспівування, зображення, а також потужним джерелом натхнення. Вельми часто людина намагалась передати засобами мистецтва своє відчуття природи, своє відношення до неї. Таким чином, тема природи й людських взаємин знайшла втілення в творчості багатьох видатних українських, російських, західноєвропейських тощо поетів, письменників, художників та композиторів минулого і сучасності.

Можна пригадати О. Пушкіна з його особливим ставленням до осені, є також багатьох інших поетів і письменників, у творчості котрих природа займала значне місце, а саме: Є.Баратинського, О. Блока, Ф. Тютчева, Лесю Українку, І. Франка, Т. Шевченка, а також європейську поезію Ш. Бодлера, П. Верлена, Г. Гейне, А. Рембо та ін..

Художники-імпресіоністи (К. Моне, К. Піссаро, Е. Мане) прагнули передати на картинах свої враження від навколишнього природного світу, споглядали за мінливістю природи в залежності від освітлення та часу доби, намагались знайти нові різноманітні засоби виразності в живописі.

Серед інших видів мистецтва музиці належить надзвичайно важливе місце у формуванні естетико-екологічного відношення до природи, оскільки саме музичне мистецтво найбільш тісно пов'язане з прекрасним світом природи та феєрією почуттів і переживань людини, які викликані різноманітними картинами і явищами природи – тут «... як позитивні, так і негативні емоції, а саме, гарний настрій, радість, захоплення, задоволення, натхнення, а іноді й розчарування, сум, журба, навіть жалоба» [3, с.33].

У народній творчості відчуття рідної природи та її символи, образи переносяться на людські характери. Так дівчину, приміром, порівнюють з «... зорею, яблунею, грушівкою,

калиною; парубка – з молодим місяцем, ясным соколом, лебедем тощо» [2, с. 32]. Такі красиві порівняння роблять народні мелодії поетичними, образними, ніжними, величними, жартівливими, сумними чи веселими.

Безсумнівно, тема природи знайшла яскраве відбиття і в творчості відомих композиторів-класиків та сучасних митців. Тут слід згадати Л. Бетховена, Р. Вагнера, А. Вівальді, Й. Гайдна, М. Глінку, Е. Гріга, К. Дебюсі, В. Косенка, М. Лисенка, М. Мусоргського, Л. Ревуцького, М. Римського-Корсакова, С. Прокоф'єва, Я. Степового, П. Чайковського, Ф. Шуберта, Р. Шумана та безліч інших композиторів.

Виховуючи у студентів естетико-екологічне ставлення до природи, розкриваючи генетичний зв'язок людини з природою, що моделюється в образах мистецтва, виберемо і проаналізуємо із невичерпного музичного джерела окремі твори, які вражають найбільше. Зокрема, тему природи можна почути в багатьох операх, балетах, різних симфонічних та інструментальних творах.

Звернемось до епохи барокко та відомого циклу «Пори року», що складається із чотирьох концертів для скрипки, струнного оркестру і клавесину А. Вівальді (прогресивний італійський композитор, скрипаль-віртуоз, автор більше сорока опер, кантат, творець жанру сольного інструментального концерту, 1678-1741), які мають програмні назви «Весна», «Літо», «Осінь», «Зима». У цих програмних творах (до кожного із чотирьох е авторські словесні інтерпретації) А. Вівальді прагнув, передусім, до зображення світу, до фіксації в музичних звуках картин і образів природи, різноманітних побутових сцен та ліричних станів людини на фоні природи. У кожному концерті циклу виражено настрої, який А. Вівальді пов'язував з певною порою року, приміром, у концерті «Весна» – настрої піднесений, радісний, натомість у «Літо» – елегійний, сумний тощо.

У творчості Л. Бетховена (геніальний німецький композитор, представник віденської класичної школи, 1770-1827) поряд із героїчною тематикою надзвичайне висвітлення знайшла тема природи, яка також розкривається через героїчну боротьбу пристрастей, роздумів про життя і смерть. Образи природи відображені в таких відомих творах композитора, як Четверта симфонія; Шоста «Пасторальна» симфонія («Сцена біля струмка» - II ч.; «Сцена грози» - IV ч.); Соната №15 «Пасторальна»; соната для фортепіано «Аврора»; соната для скрипки Fdur, що сповнена весняних закликів й свіжості, а також в багатьох повільних частинах інших сонат, симфоній, кuartетів тощо.

Природа для Л. Бетховена – не грізна, незбагненна сила, що протистоїть людині, вона – джерело життя, могутнє, життєдайне начало, від зіткнення з яким людина морально очищується, набуває волю до діяльності, сміливіше дивиться у майбутнє. Композитор далекий від пасивного споглядання: спокій і тиша природи допомагала йому глибше осягати хвилюючі питання, збирати думки, зосереджувати внутрішні сили для життєвої боротьби [1, с. 43].

У музиці російських композиторів картини та явища природи нерідко знаходять епічну, символічну силу. Так, у другому акті опери «Князь Ігор» О. Бородіна (видатний російський композитор, диригент, музичний критик, 1833-1887) музика звучить застережливо. «Розряджені звуки створюють відчуття невпевненості, музика немов би попереджає: природа неспокійна, на сонце спускається затемнення, тому похід Ігоря не віщує нічого доброго» [6, с.55].

М. Мусоргський (геніальний російський композитор, громадський діяч, член творчої співдружності «Могуча кучка», 1839-1881) в увертюрі до опери «Хованщина» – «Світанок на Москва-річці» створює картину ранку і прийдешнього дня. В музиці примхливо зливається спів півня, мерехтіння дніючої зорі, бій дзвонів. Разом з цим музика увертюри виражає нездоланне стремління природи до свого повного розкриття, розвитку. Власне – це гімн природі [5, с.149].

Творчість П. Чайковського (відомий російський композитор, диригент, педагог, музично-громадський діяч, музичний журналіст 1840 – 1893) одна із вершин світового реалістичного музичного мистецтва. Про свою Першу симфонію композитор писав, що вона створена під безпосереднім враженням від захоплюючої подорожі до Чудського (Ладога) озера. Зміст твору – це роздуми і ліричні почуття людини, а також образи природи. Симфонія складається із чотирьох частин. Перша частина твору одержала підзаголовок «Мрії. Зимовою дорогою». Друга, повільна частина – називається «Похмурий край, туманний край». Третя і четверта частини – (скерцо і фінал) – не мають назви, однак за своїм образним змістом не випадають із загального поетичного задуму.

М. Римський-Корсаков (видатний російський композитор, диригент, музичний письменник, громадський діяч, 1844-1908) дуже любив природу, добре її знав, відчував і чудово передавав її красу в музиці. Свою оперу «Снігуронька», написану за одноіменною п'єсою О. Островського, автор назвав весняною казкою. Дія п'єси відбувається у казковій країні берендеїв. Композитор розповів в музичному творі про те, як весна (чудова пора року) неминуче проходить, поступаючись місцем літу. Опера «Снігуронька» – це світлий ліричний гімн животворним силам природи. Навіть сцена танення Снігуроньки зовсім не сприймається як трагедія загибелі. Коли ж і відчувається в ній сум, то він викликаний розставанням з чарівним образом героїні. Слухаючи музику, відчуваєш зачарування природою, красу пісенності, людських почуттів, які пронизують всю оперу. Цей твір вчить не тільки милуватися, але й оберігати природу і добрі людські почуття.

Образи природи займають надзвичайне місце і в інструментальній музиці. Великою популярністю користується цикл з дванадцяти п'єс для фортепіано під назвою «Пори року» П. Чайковського. Назва кожної п'єси відповідає певному місяцю. Окрім того, кожна п'єса має додатковий заголовок – це невеличкі поетичні епіграфи (рядки із віршів відомих російських поетів), які розкривають основний зміст творів. Музика п'єс змальовує картини природи й побуту, передає емоції, настрої, спогади, думки людей, що викликає природа в різні пори року. Зазначимо також, що у фортепіанному циклі «Пори року» Чайковського рідко можна зустріти п'єси, в яких присутні ті чи інші звукообразальні елементи (приміром, спів жайворонка, дзвін брязкальців тощо), але навіть вони в п'єсах грають другорядну роль, оскільки в більшості з них зображальність відсутня. Однією з таких п'єс є «Осіньна пісня». Зв'язок з природою тут міститься тільки в настрої, який навіює образ природи. Отже, сприймання природи Чайковським має глибоко особистісний характер.

Особливе місце образи природи займають і в ліричних п'єсах для фортепіано «Ранок» і «Пташка» Е. Гріга (основоположник норвезької професійної композиторської школи, піаніст, диригент, музичний діяч, 1843-1907), який дуже любив красу і суворість природи своєї країни.

До прикладу, ніжні барви ранкової зорі, м'якість їх переливів, картини пробудження природи ми можемо почути в п'єсі для фортепіано Е.Гріга «Ранок» (поетичний музичний пейзаж). Композитор в цьому творі передає засобами музичного мистецтва не тільки фарби світанку, але й той душевний стан і настрої людини, який виникає при спогляданні сонячного світла. Музика малює нам картину поступового пробудження природи: сонце, що проривається крізь хмари, ніжне щебетання птахів, шелест вітру, дзюрчання прозорого струмка тощо. Фортепіанна п'єса «Пташка» має зображальний характер. Дуже легка, світла і прозора музика позначена то запальним, то злегка журливим відтінком. Переливи голосів у мелодії та акомпанементі, стрибки, що повторюються від початку до кінця, створюють образ маленької пташки, яка співає в лісі, пурхаючи з дерева на дерево. Вся п'єса має казковий, дещо фантастичний характер, що взагалі властиво для творів Е. Гріга.

Незвичайне відображення образи природи знайшли в творі «Карнавал тварин» К. Сен-Санса (відомий французький композитор, органіст і піаніст, музичний критик і суспільний діяч, 1835-1921). При ознайомленні з музикою, можна уявити собі звички тварин і навіть зовнішній вигляд мешканців зоопарку: слона і лева, антилопи і кенгуру, черепах і птахів тощо.

Інструментальна мініатюра «Переплелись гвоздика з трояндою» – одна з найпоетичніших фортепіанних п'єс В. Ейтора (видатний бразильський композитор, знавець музичного фольклору, диригент, педагог, 1887-1959), творчість якого має яскраво виражений національний характер.

Слухаючи схвильовану музику (чіткий, гострий, запальний, синкопований ритм) першого епізоду (Animato) напевно можна уявити собі образ дивовижної, вишуканої, але дещо колючої (гострі шипи) квітки – це троянда. Другий образ п'єси подається в більш стриманих тонах (Andantino). В цій частині переважає плавна мелодія на фоні «похитуваного» супроводу, яка відтворює витончену, довершену, але менш примхливу, ніж троянда, квітку – гвоздику. Отже, можна уявити собі, що між різними за характером образами п'єси (троянда і гвоздика) виникло спочатку тимчасове протиріччя, яке поступово змінилось повним порозумінням і примиренням: і шипів не помічаючи переплелись гвоздика з трояндою в єдине ціле.

Висновки... Отож, природа і людина нероздільні, оскільки людина протягом свого життя взаємодіє з природою. Мистецтво музики, у свою чергу, стає засобом відображення глибинного зв'язку між світом почуттів людини та надзвичайним світом природи. Краса

музики надихається красою природи і вчить нас любити та оберігати її, таким чином забезпечуючи собі можливість насолоджуватись не лише музичними творами про природу, але й власне самою природою.

Список використаних джерел і літератури:

1. Галацкая В. С. Музыкальная литература зарубежных стран: учеб. пособие [для муз. училищ] / В. С. Галацкая. – [4-е изд.]. – М. : Музыка, 1978. – 366 с.
2. Бондаренко В. Д. Культура общения с природой / В. Д. Бондаренко. – М. : Просвещение, 1997. – 296 с.
3. Дорошенко Т. Музыка у викладанні інтегрованого курсу «Навколишній світ» / Т. Дорошенко // Початкова школа. – 2005. – №2. – С. 33 - 35.
4. Старостин В. И. Природа в системе эстетического воспитания / В. И. Старостин. – М.: Высшая школа, 1972. – 204 с.
5. Фрид Э. Л. Русская музыкальная литература / Э. Л. Фрид. – [В. 2, 3-е изд.]. – М. : Музыка, 1984 – 301 с.
6. Яковлева Е. В. Развитие экологической культуры учащихся школы / Е. В. Яковлева. – М. : РАО, – 1996. – 181 с.

Транслітерований список літератури:

1. Galatskaya V. S. Muzykalnaya literatura zarubezhnyx stran: ucheb. posobie [dlya muz. uchilisch]. [4-e izd.]. Moskva : Muzyka, 1978, 366 p.
2. Bondarenko V. D. Kultura obscheniya s prirodoy. Moskva : Prosveschenie, 1997. 296 p.
3. Doroshenko T. Muzyka u vykladanni integrovanogo kursu «Navkolyshnii svit // Pochatkova shkola. 2005, №2, pp. 33-35.
4. Starostin V. I. Priroda v sisteme esteticheskogo vospitaniya. Moskva : Vysshaya shkola, 1972, 204 p.
5. Frid E. L. Russkaya muzykalnaya literatura. [V. 2, 3-e izd.]. Moskva : Muzyka, 1984, 301 p.
6. Yakovleva E. V. Razvitie ekologicheskoy kultury' uchashchihsya shkoly'. Moskva : RAO, 1996, 181 p.

Аннотація

Формирование экологической культуры будущих учителей музыки средствами музыкального искусства

Данилишина М.Ф.

Современные исследования показали, что эстетическое и эмоционально-оценочное отношение к природе может быть сформированным, если учебно-воспитательный процесс будет основываться на единстве рационально-логических и художественно-образных способов познания действительности.

Музыка – это искусство, которое отражает действительность, все сложности и противоречия мира. В ней важную роль играют чувства, эмоциональная сфера. Обращение к программным произведениям разных композиторов, посвященных теме природы, в процессе преподавания специальных искусствоведческих дисциплин способствует формированию экологической культуры студентов факультетов искусства педагогических высших учебных заведений.

Ключевые слова: *экологические проблемы, художественный способ познания природы, художественный вкус, эстетико-экологическое мировоззрение.*

Summary

Formation of future music teachers' ecological culture by means of music

Danilishyna M.F.

Modern scientific researches have shown that aesthetic and emotional-evaluative attitude to nature can be formed if educational process is based on the unity of the rational and logical, artistic and imaginative ways of reality cognition.

Music is an art that reflects reality, all the complexities and contradictions of the world. Feelings and emotional sphere play an important role for music. Application to the program works of various composers, dedicated to the theme of nature, in teaching specific artistic

subjects promotes the formation of ecological culture of students of arts faculties in pedagogical universities.

Key words: *environmental problems, artistic way of nature cognition, artistic taste, aesthetic and ecological worldview.*

УДК 37.036-053.5:37.018.32

Джафарова О.С.,
старший викладач
(м. Сімферополь)

Художня діяльність як засіб активізації творчого самовираження учнів початкових класів шкіл-інтернатів

У статті розкрито поняття художньої діяльності, її структура, виразні засоби, можливості художньої діяльності в активізації творчого самовираження учнів початкових класів шкіл-інтернатів.

Ключові слова: *творче самовираження, активізація, учні початкових класів шкіл-інтернатів, художня діяльність.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сучасні вимоги до освіти побудовані на особистісно орієнтованому підході і припускають надання кожній особистості простору для вираження своїх почуттів, емоцій і бажань, тобто своєї індивідуальності. Дослідженнями різних питань самовираження особистості займалися А.Аніщук, В.Безрукова, А.Богуш, А.Бойко, С.Брікунова, Л.Булатова, П.Гуревич, О.Зикова, Аль-Рікабі Азіз Меца, І.Оніщук, А.Солдатова та ін.

На основі теоретичного аналізу літератури та вивчення практики початкової школи ми розуміємо в нашому дослідженні творче самовираження як безперервний процес реалізації свого «Я», розвитку і вдосконалення індивідуальності (почуттів та емоцій, думок, прагнень, бажань), з метою надбання активування (індивідуальної якості) і створення творчих продуктів у прагненні заявити про себе. Активізація творчого самовираження є важливим питанням для учнів шкіл-інтернатів, тому що вони потрапляють в особливі умови (закритість навчальних закладів, чіткі правила і розпорядок дня, відсутність вільного часу для занять за інтересами тощо), не завжди відповідають потребам особистості.

І хоча в дослідженнях останніх років все частіше і частіше вивчаються питання творчого самовираження особистості, але питання про шляхи активізації творчого самовираження учнів початкових класів шкіл-інтернатів залишається відкритим.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми... У психолого-педагогічній літературі виділяють провідні види діяльності: предметна, пізнавальна діяльність, спілкування, трудова діяльність. Розкриваючи розвиваючий потенціал кожного виду діяльності, на думку дослідників О.Бурова і Е.Квятковського, «психологи як правило, не враховують художньо-естетичну діяльність, яка заслуговує бути виділена в самостійну» [1, с.16].

Вивчення сутності художньої діяльності привертає увагу вчених, що працюють у таких сферах наукового пізнання як філософія і естетика (Ю.Борев, М.Каган, М.Колесник, В.Лозовий, Е.Оніщенко, Л.Сморж та ін), психологія (Л.Виготський, В.Горев, Дж.Ділео, В.Дружинін, Л.Єрмолаєва-Томіна, М.Єрмолаєва, В.Корнеєва, В.Петрушін, Н.Ніколаєнко, Е.Ніколаєва), педагогіка (О.Біла, Н.Ветлугіна, Д.Сафонова, О.Хіжняя, В.Чернякова) та ін. Кожна сфера, вивчаючи художню діяльність, виділяє різні її аспекти.

Цікаві і продуктивні підходи сучасних українських естетів і філософів (О.Алексєенко, О.Оніщенко, Л.Рубан, В.Чернець, О.Шульган та ін.) О.Оніщенко у своїй праці розглядає художню творчість з точки зору міжнаукових зв'язків, виділяючи при цьому психологічний, етичний та мистецтвознавчий параметри вивчення даного явища [2]. Інтегрований підхід обумовлює необхідність постійного вдосконалення понятійного апарату дослідження художньої творчості.

Формулювання цілей статті... Метою даної статті є вивчення особливостей художньої діяльності в активізації творчого самовираження учнів початкових класів шкіл-інтернатів.

Виклад основного матеріалу... У сучасних тлумачних і енциклопедичних словниках [3, 4] немає чіткого визначення поняття «художня діяльність», частіше розглядається поняття «художня творчість». У зв'язку з цим з'явилася необхідність уточнення даного поняття.